

Til

## Stortinget.

### I. Direktør Gunnar Jahn's foredrag på Norges Banks representantskapsmøte 14. februar 1949.

Det er alt gått halvannen måned av året 1949 og om kort tid er det gått fire år siden verdenskrigen sluttet. Ved hvert årsskifte er det gitt utsyn over utviklingen både ute og hjemme, og i mangt og mye kan en konstatere at det er gått bedre enn mange ventet da krigen sluttet. Overgangen fra krigs- til fredsøkonomi ble ikke så vanskelig som spådd, og produksjonen er steget raskere enn den gjorde etter første verdenskrig.

Men litt etter litt har det vist seg at de problemer en står overfor, er andre og av langt større dimensjoner enn de en regnet med i det siste krigsåret da planene i Bretton Woods tok form. Det varte en stund innen en forsto dette. Det skjedde først i 1947 da det begynte å bli synlig at mange lands valutareserver svant slik at en måtte regne med at de innen kort tid ville være brukt opp. Da var det Marshall la fram sin plan om hjelp, en hjelp som fra først av hadde et videre geografisk omfang enn den fikk til slutt.

I det året som er gått, har vi sett de første virkninger av Marshallplanen og det kan ikke være tvil om at den hjelp som er gitt, er den viktigste årsak til at resultatet av virksomheten i 1948 er blitt så mye bedre enn vi hadde våget å tro for et år siden.

I de måneder Marshallplanen har virket har en fått noen erfaring, og jeg tror en tør si at en har overvunnet de første tekniske vansker, og at selve ordningen går langt bedre enn en kanskje hadde ventet.

Det samme kan en ikke si om den intereuropéiske betalingsordning som ble vedtatt i Paris i oktober 1948. Denne bygger på en ordning som alt hadde vært virksom mellom enkelte européiske land og som gikk ut på utlikning av gjeld og tilgodehavender mellom en del lands nasjonal-banker. Den utvidede ordningen som trådte i kraft i oktober i fjor, går ut på at et felles organ, Den internasjonale bank i Basel, skal treffe bestemmelser om denne utjevning på grunnlag av de oppgaver den får fra landenes nasjonal-banker. Hittil har denne utjevning ikke betydd mye. Hovedgrunnen til dette er at enkelte land er blitt kreditorer overfor praktisk talt alle de andre deltakerland, enkelte andre debitorer overfor de fleste land, slik at selve grunnlaget for en omfattende utjevning ikke foreligger.

At det så slik ut, var en klar over i Paris, og for å lette handelen mellom de européiske land ble en derfor enige om at en del av dollarhjelpen skulle bli gitt på det vilkår at det land som mottok denne del, skulle stille motverdien i sitt eget lands valuta til disposisjon for debitorland til dekning av det beregnede underskudd ved varebyttet i vedkommende periode. Debitorlandene får med andre ord en rett til å trekke på vedkommende kreditorland. Størrelsen av disse trekkrettigheter ble fastsatt på grunnlag av en kalkyle over balansen mellom landene for tiden opp til 30/6 1949. Men for at trekkrettigheten skal bli aktuell, må også handelen etter at kompensasjonen er gjennomført, vise et underskudd som gir rett til å trekke i vedkommende periode. Men resultatet av handelen blir, selv i denne reguleringens tid ikke alltid det en hadde forutsatt, og om betingelsene for trekkrettigheten hadde vært der, kan den være kompensert bort. For det annet er det ikke gitt at fordi om en får trekkrettighet, kan en også få de varer en har bruk for.

Disse forhold har gjort at dette system ikke har virket friksjonsfritt. Saken er jo den at med den nuværende ordning av handelen mellom de européiske land, gjelder ikke lenger regelen om kjøp og salg, hvor en bare kjøper og betaler i valuta det som en selv har mest bruk for. Nu er det byttehandel, og for å bytte til seg det en har mest bruk for er en også som oftest nødt til å ta en del varer som en for tiden ikke har råd til å kjøpe. Når en så har fått trekkrettighet, vil dette ofte måtte lede til nye forhandlinger om varebytte, og så viser det seg til slutt at en ikke har fått de varene en har regnet med som nødvendige for landets næringsliv. Noen overraskelse er dette ikke for oss, for vi var meget skeptisk innstilt overfor den form denne ordning fikk, og det er sannsynlig at en må rette noe på systemet etter de erfaringer en nu har.

Som sagt har Marshallplanen bare virket kort tid hittil, men planen var jo at den skal virke i 4 år og at Europa i løpet av denne tid skal kunne bringe balanse i sin økonomi slik at det kan greie seg selv, uten ekstraordinært kapitaltilskudd utenfra.

For å kunne få holdepunkter for å dømme om dette kan lykkes, ble de enkelte land bedt om å legge fram en plan for utviklingen av sin økonomi i løpet av de fire år Marshallhjelpen er ment å vare. Disse fireårsplaner er så blitt drøftet i Paris.

Det foreløpige resultat av disse drøftinger finnes i en rapport som Samarbeidsorganisasjonen i Paris har utarbeidet. Denne rapport er siden vedtatt av Organisasjonen for européisk-økonomisk samarbeid. Rapporten er oversatt til norsk og kommer som stortingsmelding. Det viktigste av den er referert i nasjonalbudsjettet. Den tør derfor være vel kjent, og jeg skal da heller ikke gå inn på alle de spørsmål som er reist i rapporten.

Det er ikke første gang Europas økonomiske problemer tas opp til felles behandling. Derimot er det første gang dette skjer med det mål for øye å finne grunnlag for et organisert økonomisk samarbeid mellom en rekke land. Fører det fram, vil det berøre oss alle. Når en behandler Norges økonomi er det derfor verd å følge med i det som er i emning i Paris.

Det jeg først vil trekke fram er at det denne gang som etter forrige krig har vært vanskelig å få handelen mellom landene i sving, mens industriproduksjonen har tatt seg godt opp. I 1948 var nemlig produksjonen i 11 av Marshall-landene 17 % høyere enn i 1938, og selv om en tar med Vest-Tyskland var den nådd opp til samme nivå som i 1938. Samtidig nådde landenes utenrikshandel 85 % av handelen i 1938. Slik var det

også i 1925 som er det første år etter forrige krig man hadde en samlet oversikt over Europas økonomi. Den gang var produksjonen 5 % høyere enn i 1913, mens handelen var 11 % lavere. Å få et mer intenst varebytte mellom landene blir derfor et av de sentrale problemer.

Men det karakteristiske for situasjonen i dag er ikke bare det at varebyttet er relativt lavt. Like karakteristisk er det at Vest-Europa som enhet har et underskudd i sin betalingsbalanse overfor resten av verden, et underskudd som først og fremst gir seg utslag i dollar-knapphet. Det er noe vi alle vet og føler. Men det som kanskje vil være nytt for mange — det er at rapportens forfattere mener at utviklingen gjennom et lengere tidsrom — selv når en ser bort fra virkningen av de to krigene — har hatt en tendens til å svekke Vest-Europas økonomiske stilling overfor resten av verden. Og grunnårsaken til dette skal ha vært at prisforholdet mellom Vest-Europas import av matvarer og råstoff, og dets eksport av ferdigvarer, har en tendens til å utvikle seg i Europas disfavør.

Noe bindende bevis for denne påstand er det ikke gitt i Organisasjonens rapport, og etter mitt syn er det ikke grunn til å legge for mye vekt på dette. En bør feste merksamheten ved det som er det vesentlige: hvordan skal vi nu kunne bringe balanse i Vest-Europas indre og ytre økonomi?

Som kjent er man ved den foreløpige behandling av 4-års-planene kommet til det resultat at disse er overdimensjonert og at Vest-Europa ikke vil kunne få balanse i sin ytre økonomi i løpet av Marshall-perioden. Det uttrykkes også sterk tvil om produksjonsprogrammene kan la seg gjennomføre. At de enkelte lands planer ikke stemmer sammen, er derimot ikke overraskende. Hvert land har jo lagt sin plan ut fra sine egne forutsetninger.

Men en nøyer seg selvsagt ikke med å konstatere dette. Det viktigste er at det blir pekt på de veier en må gå for å få balanse i Vest-Europas økonomi. Mye av det som sies, er ikke nytt. Vi vil kjenne det meste igjen fra diskusjonen om våre egne økonomiske balanse-problemer, både de som berører vår indre og vår ytre økonomi. Det gjelder f. eks. det som sies om inflasjonen, om balanse av Statens budsjett, om at investeringene er begrenset både av de reelle ressurser og av sparingens omfang. Vi kjenner igjen det som sies om faren for at investeringene kan lede til inflasjon, om at det er nødvendig å fremme eksporten og søke å begrense importen fra dollarområdet osv. Det som kanskje vil overraske er at mye av det også faller sammen med det en kjenner fra tidligere debatter om internasjonale problemer og at det har et nokså ortodoks preg.

Jeg skal her nøye meg med å trekke fram enkelte punkter som synes å være sentrale. Det blir således understreket at det må gis prioritet til investering i næringslivet og at investering til velferdsformål må bli utsatt i den utstrekning det er mulig. Det sies videre at en må huske på at det importoverskudd som kan brukes til investering, i 1952/53 er tenkt begrenset til det som kan stilles til disposisjon gjennom alminnelige lån og handel, slik at en må ha en indre økt sparing hvis en skal unngå inflasjon eller bli nødt til å gå til for liten investering.

Dernest — og det er meget viktig — gjenreisningen av Vest-Europas økonomi forutsetter i mangt og mye en omlegging av næringslivet. En



vellykket eksportoffensiv forlanger i realiteten en tilpassing til markedet både i kvalitet, form og ikke minst i pris, og vil måtte få foreløpige følger både for forsyningene i hjemlandet og i mange tilfelle for konsumstandarden. Omleggingen til annen produksjon enn den vante, vil også bli tvunget fram fordi etterspørselsstrukturen har endret seg, dels på grunn av en hurtig gjennomført inntektsutjevning, dels fordi etterspørselen blir preget av de enkelte lands importpolitikk med skille mellom mer eller mindre nødvendige varer. Men enhver slik omlegging tar tid og er vanskelig å gjennomføre.

Endelig er det forutsatt en arbeidsdeling mellom de vest-européiske land, slik at en så å si går inn for en produksjonsdeling mellom landene, en fordeling som riktignok bare er tenkt å gjelde for noen industrier.

Så langt om de enkelte punkter i rapporten. Men alle disse viser dog ikke klart det felles grunnsyn som ligger bak alle enkeltforslagene. Dette kommer til uttrykk i det avsnitt som handler om den indre stabilisering. Det sies der at mange regjeringer vil komme til å stå overfor et vanskelig valg når de skal bekjempe inflasjonen eller bringe balanse i sin indre økonomi, og samtidig tilfredsstille behovet for investering. På den ene side er investeringene nødvendige for å komme i balanse, på den annen side kan investeringer som går videre enn de ressurser en har, bringe økonomien ut av balanse. Og så blir det sagt at det ikke gis noen annen tilfredsstillende løsning på dette problem sett over en lengere periode, enn økt produktivitet.

Stilles dette resultat sammenmed det som er sagt om at investeringene til velferdsformål må utsettes, at en må senke prisene for å være konkurransedyktig med U.S.A. etc., kan det sies at det som er nødvendig er: et mer intenst arbeid og en nedsetting av det personlige forbruk inntil resultatet av investeringene viser seg. For så vidt er en i denne rapporten kommet til et resultat som synes å stemme med den enkelte manns erfaring i hans forsøk på å bygge opp sin egen økonomi. Og dette er ikke noe nytt, men det er meget vanskelig å få gjennomført.

Vi må huske på at vi arbeider i et samfunn hvor målsettingen er en annen enn i mellom-krigstiden. Vi kan kanskje uttrykke det så at den gang var samfunnet økonomisk sett mer elastisk og fremforalt var den sosiale samvittighet mindre våken enn den er i dag. Vi må ikke glemme at de européiske land har satt full sysselsetting som et av de primære mål, og at en — mer eller mindre — har holdt fram med krigstidens reguleringsapparat i den indre og ytre økonomi, og gått bevisst inn for et „Easy Money Market” med lav, ubevegelig rente for å ha et effektivt middel til å fremme produksjonen. En har med andre ord bundet mange av de faktorer som var bevegelige før og som ga etter når presset kom utenfra, slik at det ble balanse i den ytre økonomi. På den annen side kan ikke jeg se at en kan gjennomføre det européiske program som er under utvikling i Paris uten et system med sterk regulering av det økonomiske liv. Det er ganske uklart hvordan dette lar seg forene med det mål som er satt i Det internasjonale handelscharter og som det også er gått inn for i rapporten: friere handel og konvertible valutaer i løpet av forholdsvis kort tid etter at Marshallhjelpen er slutt. Jeg har ennå ikke sett et forsøk på å gi et svar på hvordan konstellasjonen: full sysselsetting, „Easy Money Market for ever”, stabilt prisnivå, stabile valutaer, høy investering, stigende levestandard og fritt varevalg overfor utlandet skal realiseres, med

andre ord, liberalisme i den ytre økonomi, og en målsetting som forutsetter regulering i den indre.

Jeg har oppholdt meg så vidt lenge ved rapporten fra Paris, både fordi den behandling den gir av de forskjellige balanseproblemer — indre som ytre — har bud til oss og fordi vi som land er knyttet til organisasjonen for européisk økonomisk gjenreising og derfor må ta stilling til de konkrete forslag som vil komme fra denne organisasjon, noe som igjen vil ha følger for vår egen økonomi.

Men viktigere enn dette er det naturligvis å se på vår egen stilling, hvordan utviklingen har vært i det året som gikk og hvordan vi er rustet for framtiden. Om begge deler er det alt lagt fram et stort materiale i nasjonalbudsjettet, og jeg skal ikke gjenta det som er sagt der. Jeg vil først og fremst konsentrere meg om våre balanseproblemer og begynner med vår balanse overfor utlandet.

Jeg kan ikke her gå inn på hvordan denne balanse har stilt seg gjennom årene, den sammenheng det er mellom denne og kapitalimporten, aktiviteten i vårt næringsliv, utvandringen og arbeidsledigheten. Jeg vil bare nevne at vi etter forrige verdenskrig hadde et underskudd som relativt sett var av samme størrelsesorden som i de år som er gått etter den siste krig, men at vi den gang nådde omtrent samme balansemessige stilling som før krigen, i 1925/26. I det ytre — rent balansemessig sett — er det en viss parallellitet mellom de første år etter forrige verdenskrig og nu, men det er bare i det ytre. Aktivitetsnivået er et ganske annet i dag enn den gang, og det er også samfunnets sosiale og økonomisk-politiske struktur, så det kan ikke trekkes noen slutninger fra utviklingen av vår balanse i 20-årene til utviklingen i de nærmeste år framover. En må tvert imot vente at balansen vil bli vanskeligere å nå nu enn i mellomkrigstiden.

Hvordan har så vår balanse stilt seg i de siste år? I nasjonalbudsjettet er det gitt noen svar på dette og det synes å skulle være nok å vise til det. Jeg mener likevel det ville være nyttig å betrakte balanseproblemet i lys av Norges Banks valutastatistikk, som gir oppgave over vår valutamessige stilling for de enkelte land til enhver tid.

Etter dette valutaregnskap var underskuddet i løpende regning 760 mill. kr. i 1948 mot 994 i 1947. Altså mindre underskudd i 1948. Dette er resultatet av en noe større inngang av eksportvaluta og skipsfartsvaluta, slik at inngangen i 1948 alt i alt var på ca. 180 mill. kr. mer enn i 1947. Utgangen var ubetydelig større, ca. 30 mill. kr. Nedgangen i valutautgifter til import, ca. 200 mill. kr., oppveies nemlig ved større utgifter på enkelte andre poster, vesentlig utgifter til skipskontraktene. Ved denne gunstige utvikling er å merke at den delvis er en følge av den harde nedskjæring av import-lisensieringen som tok til høsten 1947, en nedskjæring som setter sitt merke på importen i 1948. Fra høstmånedene av har det vært en tydelig tendens til økt underskudd, slik at vi ved utløpet av 1948 praktisk talt hadde løpende underskudd overfor alle land. Dette er en delvis følge av Marshall-hjelpen som har gitt grunnlag for økt import-lisensiering, men skyldes også en mer optimistisk vurdering av situasjonen.

Det som er verd å merke seg ved utviklingen er at år for år har vi dekket mer og mer av vårt underskudd ved lån og gaver. Til og med 1946 ble så å si hele underskuddet dekket av våre beholdninger, i løpet av 1947 den overveiende del, mens vi i 1948 dekket den største delen av vårt

underskudd ved hjelp av lån, kreditter og gaver. Det er denne utviklingslinje vi ikke må skjule for oss selv når vi skal ta sikte på å komme i balanse i løpet av tre og et halvt år.

Hovedårsaken til denne utvikling er selvsagt vårt overordentlig store investeringsbehov hjemme og ute, og at vår eksport ikke har hatt den framgang i disse årene en kunne ha ønsket, et forhold jeg skal komme tilbake til. I denne forbindelse vil jeg peke på at valutaregnskapet viser at flåten i 1948 som har stilt 692 mill. kr. til disposisjon for landet i fremmed valuta, samtidig har hatt et valutautlegg på 579 mill. kr. til skipskontrakter som ellers for en stor del er dekket ved forskjellige slags lån. Men selv om en kan si at flåten i denne gjenoppbyggingsperioden gir lite bidrag til balansering av vår ytre økonomi, må vi ikke stirre oss blinde på dette, men huske på at vår skipsfart alltid har vært, og forhåpentlig vil vedbli å være den næring som har gjort det mulig å balansere vår ytre økonomi, og at vi uten den hverken i det 19de eller 20de århundre hadde kunnet holde den levestandard vi har.

Et annet forhold som nok har bidradd til å forverre vår balanse er at prisforholdene i utenrikshandelen ikke har gått i vår favør — en skjebne som vi deler med land som De forente stater, Storbritannia og Sverige. Andre land hvis eksportprodukter i særlig grad har vært knapphetsvarer som Argentina og Belgia, har tjent på prisutviklingen. Men slikt skifter fra tid til tid, det vet enhver som har fulgt med i utviklingen av utenrikshandelen.

Som jeg sa i fjor gir en balanse uttrykt i kroner ikke et realistisk bilde av vår stilling, og selv i dag under det økonomiske samarbeid i Vest-Europa, med kompensasjonsordningen i Basel og trekkrettsordningen er den ikke uttømmende. Ennå lever vi under en ordning som bygger på bilaterale handels- og betalingsavtaler, og de fleste valutaer er bare konvertable via kompensasjonene i Basel. Det er derfor grunn til å nevne hvordan vår balanse har vært overfor de viktigste valutaer:

Først pund. I løpende regning hadde vi i 1948 bare et underskudd på 76 mill. kr. mot 346 mill. kr. i 1947, noe som først og fremst skyldes at både vår eksport og særlig vår skipsfart har tjent flere pund enn i 1947. Jeg understreker at dette er i løpende regning, og at det ikke gir uttrykk for endringene i vår kapitalbalanse i pund, og jeg tilføyer at balansemessig sett har utviklingen vært mindre gunstig i de siste måneder av 1948.

Dollarbalansen gir også et mindre underskudd i 1948 enn i 1947 — 261 mill. kr. mot 510 mill. kr. i 1947. Dette skyldes først og fremst nedgangen i importen som i 1948 bare var 63% av 1947, og er et resultat av den bevisste lisensbegrensning som tok til høsten 1947. Men dette er forbigående. Det som er mer alvorlig er at våre valutainntekter i dollar i løpende regning har vært betydelig lavere i 1948 enn i 1947, det gjelder både eksport og skipsfart. Dette har bidradd til at vi, tross Marshallhjelpen, som forresten bare har hatt sin fulle virkning i de siste måneder av 1948, ikke har kommet opp til det importnivå vi hadde i 1947.

Overfor alle andre land sett under ett, hadde vi et underskudd i løpende balanse på 423 mill. kr. i 1948 mot 138 mill. kr. i 1947. Våre valutainntekter var omtrent de samme i de to år så stigningen ligger på utgiftssiden. Denne stigning er delvis dekket og også fremkalt av trekkrettsordningen. Det svake i vår stilling er at vi ikke har evnet å få større inntekter. Vi har m. a. o. tiltross for bilaterale handelsavtaler og betalingsavtaler



som i de fleste tilfelle forutsetter balanse i betalingene, ikke oppnådd denne balanse. Det går nemlig ikke alltid slik som en kalkulerer på forhånd.

Og dog, vi har greid oss hittil, og som jeg siden skal komme til: det er også lyse trekk i bildet. Når det er gått såpass godt, skyldes det først og fremst at vi ved utgangen av krigen hadde en stor valutabeholdning. Storparten var riktignok assurancebeløp for våre tapte skip, men skipsfarten hadde også skaffet oss valuta under krigen i form av inntekter og hyretrekk. Denne valutabeholdning er sunket sterkt, og en kan si at hvis vi skulle dekket det løpende underskudd bare ved valutabeholdningen, ville vi så å si vært bunnskrapet i dag.

Når det ikke er tilfelle skyldes det selvsagt våre tilskudd av lånemidler. På grunn av dette har vi ennå pr. 1/1—1949 667 mill. kr. i bruttobeholdning. Regner vi netto, dvs. trekker fra den kontogjeld vi har i dag, blir beløpet 468 mill. kr. Ved utgangen av 1946 hadde vi brutto 1643 mill. kr. og netto 1579 mill., ved utgangen av 1947 834 mill. brutto og 772 netto. Når nedgangen i siste år ikke er større, skyldes det at vi har fått refundert tidligere utlegg og fått forskudd på lån. Det er nemlig bevegelsen i beholdningen av dollar og gull som er årsaken til at nedgangen i 1948 ikke er større, og denne bevegelse henger sammen med våre amerikanske kreditter. Så stor vår nåværende beholdning enn kan synes for enkelte, ville den netto regnet ikke vært tilstrekkelig til å dekke mer enn underskuddet for ca. 7 måneder i 1948. Netto regnet er den ikke større enn en rimelig kassebeholdning for landet bør være, fordi en vesentlig del av pundbeholdningen — og den utgjør mer enn halvparten av det hele — må reserveres betalinger av skip som bygges i England. Reelt sett har vi derfor lite å gå på. Det er også grunnen til at det i nasjonalbudsjettet så å si ikke er regnet med noe større beløp fra våre egne beholdninger i 1949.

I nasjonalbudsjettet er det gjort en beregning over vår balanse i 1949. Den bygger på forutsetninger som ennå ikke er oppfylt, først og fremst forutsetningen om en tildeling av 132 mill. dollar av Marshallhjelpen for 1949/50 mot 84 mill. dollar i 1948/49, og det uttales like fram at en reduksjon av dette beløp vil måtte føre til en revisjon av importprogrammet. Det budsjett som er satt opp for 1949 viser klarere enn noe annet hvor avhengig hele vår økonomi er av Marshallhjelpen. Uten den ville vi måtte gå til en nedskjæring av vår import som ville være katastrofal både for virksomheten og levestandarden her hjemme. Men naturligvis avhenger vår balanse også av hva vi kan regne med av inntekter. Budsjettet for 1949 regner bare med en inntektsøkning på 165 mill. kroner, men utgiftsøkningen er beregnet til 344 mill. kroner, altså med et større underskudd enn i 1948, men mindre enn i 1947. Balansemessig sett er det altså ikke regnet med framgang i 1949. Jeg nevner dette, ikke for å kritisere dem som har gjort beregningene, men for at en her hjemme skal forstå at vi kan ikke vente å bedre balansen under en sterk investeringsperiode. Mens en bygger, produserer en ingen varer som gir inntekt. Først når byggingen er avsluttet og produksjonen kommet i gang, får vi resultatet. Det er dette som den alminnelige mann har så vanskelig for å forstå. En stigning i nasjonalinntekt som består i halvferdige skip, fabrikker og kraftverk, gir heller ikke i og for seg grunnlag for en øyeblikkelig stigning i levestandard. — Så langt om våre ytre balanseproblemer.

De indre balanseproblemene møter vi på alle områder i vår økonomi. Det er spørsmål om forholdet mellom investering og forbruk, mellom ar-

beidsinnsats og utbytte, mellom investering i kommunikasjoner, i industri i jordbruk, i fiske osv. Under en dirigert økonomi blir alle disse problemer mer synlige og det er nesten overmenneskelige krav som stilles til dem som skal løse dem på den beste måten. Disse problemer kan jeg ikke ta opp i denne forbindelse.

Men det er et annet balanseproblem som er av almen karakter som jeg vil komme noe nærmere inn på, og det er det som berøres av pengesiden i vår økonomi. Etter den siste krig har dette vært langt mindre fremme i diskusjonen enn etter forrige, og det er lett å forstå. Den gang fikk pengene øve sin fulle virkning på priser og virksomhet, og vi gjennomlevet perioder med inflasjon og deflasjon som gjorde at hver enkelt mann følte pengenes virkning så å si på kroppen. Slik har det ikke vært her hjemme i de siste årene, og likevel har pengesiden hatt stor betydning.

I min tale i fjor kom jeg inn på spørsmålet om kjøpekraftoverskuddet, og jeg trodde den gang at dette spørsmål skulle komme sterkere fram i debatten i 1948. Det er ikke skjedd, og hovedårsaken er igjen Marshall-hjelpen som har minsket den knapphet på varesiden som vi kunne frykte for ved siste årsskifte, men til tross for dette er pengesiden i vår økonomi meget aktuell. Spørsmålet om sanering har på ny fått plass i vår økonomiske politikk, både ved at balansering av statsbudsjettet er blitt aktuell politikk, ved den avskrivning som er skjedd på okkupasjonskontoen i Norges Bank ved hjelp av Marshall-penger og ved at ytterligere avskrivninger er antydnet av finansministeren.

Før jeg går inn på disse spørsmål tror jeg det vil være av nytte å se på hvordan pengesiden i vår økonomi har utviklet seg siden 1945. For å illustrere dette vil jeg ta for meg passivasiden i Norges Banks regnskap.

Jeg har i en tidligere årstale sagt at seddelomløpet pluss de beløp som representerer fordringer på Norges Bank er et forenklet uttrykk for den pengemasse som Norges Bank kan stille til samfunnets rådighet uten positive handlinger fra bankens side. At denne pengemasse kan påvirkes gjennom aktive operasjoner fra Norges Bank, ser jeg foreløpig bort fra, så mye mer som slike positive skritt for tiden bare vil kunne ha liten virkning. Banksystemets evne til selv å skape økt grunnlag for kreditt gjennom sine utlån, er et spørsmål som jeg kommer tilbake til senere.

Passivapostene i Norges Banks regnskap viser følgende tall pr. 31/12  
1945: 8 951 mill. kroner. 1946: 9 442 mill. kroner. 1947: 9 103 mill. kroner.  
1948: 8 726 mill. kroner.

Da en del passivaposter som aksjekapital, fonds, gullagio m. v. har spilt liten eller ingen rolle for minsket eller økt pengesirkulasjon i årene etter krigen, holder jeg disse utenfor. De andre, som består av seddelomløp og innskudd i Norges Bank, utgjorde i årene 1939: 669 mill. kroner, 1945: 8 468 mill. kroner, 1946: 9 111 mill. kroner, 1947: 8 715 mill. kroner, 1948: 8 379 mill. kroner. Stigningen fra 1945 til 1946 og nedgangen siden, skyldes vesentlig valutatransaksjoner.

Fordeles disse beløpene på seddelomløp og innskudd (folio) får vi pr. 31/12:

	1939	1945	1946	1947	1948
Sedler	575	1 500	1 953	2 111	2 191
Folio	94	6 968	7 158	6 604	6 188



Tallene viser som alle vet at seddelomløpet er mer enn tredoblet og at det i løpet av de 3 siste år har hatt en stigende tendens, men også at det er en tendens til stabilisering. Viktigere enn stigningen i seddelomløpet er den velldige stigning i folio siden 1939, fordi det er dette beløp som er en indikasjon på de muligheter som finnes for en økning av den aktive pengemengde. I siste år er folio gått ned med 416 mill. kroner. Herav er ca. 170 mill. kr. en tyskerkonto som er avskrevet på okkupasjonskontoen og som neppe noen gang kunne representert et krav på Norges Bank. Ser vi bort fra denne, får vi en nedgang i foliokravene på Norges Bank på 245 mill. kr. i 1948. Samtidig er 80 mill. kr. gått ut i sedler. Det samlede seddel- og foliokrav på Norges Bank har altså bare sunket med 165 mill. kr. i 1948, langt mindre enn i 1947 da salget av Norges Banks egen valuta var større. En ser av dette at fordringene på Norges Bank framdeles er meget store. Det behøver ikke å bety noe i og for seg, hvis det ikke var så at kreditor ved ensidige krav kunne trekke på disse fordringer. De største kreditorer som kan trekke på banken er: Almenheten, direkte og via bankene, Staten og andre, hvorav offentlige institusjoner er de viktigste. Den første fordringspost, almenheten, består av bankenes folio + statsveksler, riksinnskudd og redernes konto for krigsforlis.

I de tre siste år var beløpene for denne førstnevnte gruppe av konti pr. 31/12:

	1946	1947	1948
Bankene	3 919	3 185	2 502
Riksinnskudd	941	847	750
Rederne	0	288	210

Av disse konti er bare riksinnskuddene bundne konti. Nedgangen i riksinnskuddene siden 1946 skriver seg fra frigivelse av innskudd på under 500 kroner, og av enkelte organisasjoners innskudd og riksinnskudd som er frigitt til betaling av skatt. Begge de andre konti som ikke er bundet, representerer ennå en mulighet for sterk kredittutvidelse. Bankenes konto er sunket med 1 417 mill. kr. i de to siste år, herav 683 mill. kr. i 1948. Redernes konto var ny i 1947 og er i 1948 gått ned med 78 mill. kr. Tilsammen er det fra de 3 konti som er nevnt ovenfor, tatt ut 2 046 mill. kr. av Norges Bank i de siste 3 år, i 1948 alene 858 mill. kr.

Statens konti var tilsammen i de siste 4 årene pr. 31/12:

1945	1946	1947	1948
493	1 255	1 203	1 597 mill. kr.

De steg altså med 762 mill. kr. i løpet av 1946. Men den overveiende del av dette er nye penger som Norges Bank betalte Staten da den overtok Statens og Nortraships valutabeholdninger i 1946. En del av disse beløp ble ført over til redernes konto, en del ble trukket ut i løpet av 1947 da Staten alt i alt minsker sine konti. I 1948 stiger Statens folio med 394 mill. kr. Av denne økning skyldes 197 mill. kr. penger som er trukket inn via Marshall-hjelpen. Staten har altså ved egen virksomhet bare økt sitt innskudd i Norges Bank med 197 mill. kr., tross avsetningen av engangsskatt, verneskatt og krigsskadeavgift på separatkonto. På disse skatters konti sto det inne 528 mill. kr. ved utgangen av 1948, 420 mill. kr. mer enn ved utgangen av 1947. Men samtidig var Statens andre konti i Norges Bank gått ned med 223 mill. kr., så det som Staten faktisk har netto bundet i 1948 ved

hjelp av de nevnte skatter, var altså ikke mer enn 197 mill. kr. En kan derfor ikke si at Statens saneringstiltak i 1948 var av stor betydning.

Kontoen „andre” har holdt seg så å si uendret i de senere år. Den var i de siste 3 år 1043, 1081 og 1129 mill. kr. Den viktigste post under denne konto er offentlige konti som var 613, 679 og 761 mill. kr., og består dels av midler som er på vei til Staten, dels av midler som er på vei fra Staten via statsinstitusjoner, og av kassebeholdningene i enkelte av Statens bedrifter. Hittil har denne konto steget sammen med budsjettet og virksomheten.

På grunnlag av disse tall kommer jeg altså til at uttakene fra Norges Bank vesentlig skriver seg fra bankene, og at Staten gjennom egen virksomhet bare har bidradd lite til å motvirke den innflytelse disse uttak har hatt på den aktive pengemasse. Det er stillingen hittil. Men ennå er kontoen for engangsskatten bare på 107 mill. kr. Denne skatt er nemlig ennå ikke kommet inn på sin særkonto. En del av den er ikke innbetalt av skattyterne, og en del er bare kommet til skattefogdene.

De andre skattene som foreløpig blir satt av på særkonto er krigsskadeavgiften og verneskatten. På disse to skatters konti sto det pr. 31/12—1948 inne 421 mill. kr., og beløpet er bare foreløpig bundet. Det samme gjelder riksinnskuddene som ingen har tenkt skulle bindes for all tid.

Blir nu de midler som står inne på disse 3 konti frigitt og går ut i omsetningen, betyr dette etter stillingen pr. 31/12—1948 en utgang på henimot 1200 mill. kr. Hvis det nu trekkes inn ca. 300 mill. kr. mer enn hittil gjennom engangsskatten, vil det bli trukket ut ca. 900 mill. kr. Dette representerer 200 mill. kr. mer enn det beløp av Marshall-penger en har kalkulert med for 1949.

Jeg har brukt disse talleksempler for å vise hvilke størrelser vi har å operere med og for å understreke hvilke vansker en står overfor om en vil ta på seg den oppgave å minske muligheten for en økt aktivisering av foliokontiene i Norges Bank.

Jeg har hittil holdt meg til passivasiden i Norges Banks regnskap, men selvsagt får en ikke et riktig bilde hverken av utviklingen eller av framtiden bare ved å se på passivasiden. Aktividasiden må også tas med. Nu vet alle at den alt overveiende del av Norges Banks aktiver består i den såkalte okkupasjonskonto. Ved utgangen av 1948 var Norges Banks aktivaposter på tilsammen 8726 mill. kr. Herav var okkupasjonskontoen 7924 mill. kr. Av resten, 802 mill. kr. besto den overveiende del, 656 mill. kr., av seddelgull og utenlandske tilgodehavender. Som kjent har det vært liten bevegelse i okkupasjonskontoen. Det er avskrevet 239 mill. kr. på denne konto siden krigen sluttet, herav var 170 mill. kr. det beløp som sto inne i Norges Bank for den tyske okkupasjonsmakt. Resten, 69 mill. kr., representerer vesentlig nedbetalinger fra Statens og Norges Banks fortjenester på seddelombyttingen i 1945. Storparten av de 656 mill. kr. som representerer resten av aktividasiden, består av seddeldekningsgullet og valutareservene. De siste kan vi som før nevnt ikke selge mye av. Det er derfor meget lite som Norges Bank selv kan gjøre for å trekke inn penger fra omløpet.

Under diskusjonen om pengemengden er det ofte sagt at vårt importoverskudd virker sanerende. Hvis det med det menes at det har virket sanerende på pengesiden så er dette ikke riktig, for den beskjedne nedgang i fordringer på Norges Bank er så si ingenting sammen-

holdt med underskuddet på vår betalingsbalanse. Det er ikke vanskelig å forstå at så må det være når en kjenner til hvordan salg og kjøp av valuta har foregått. Når eksportører, skipsredere og andre selger valuta til bankene, får de norske kroner som betaling. Når så bankene selger valutaen, får de norske kroner av kjøperne. Ved disse salg og kjøp skjer det med andre ord bare et bytte av eiendomsretten til kroner, og dette har ingen virkning på pengemengden. Kjøper Norges Bank valutaen, får selgeren nye kroner av Norges Bank. I første omgang virker dette til utvidelse av pengemengden, men når valutaen selges trekker Norges Bank inn disse kronene, og den samlede pengemengde blir uforandret. Det samme skjer om valutaen er lånt av private. Og slik er det også med Statens utenlandske lån og Nortraships beholdninger. Den valuta som lånene og Nortraships beholdninger har ført til landet er blitt solgt til Norges Bank mot nye kroner. Disse kroner er så gått inn i Statens alminnelige husholdning. Regnskapsmessig er lånene ført over depositokonto og går ikke inn i de regulære gjeldsoppgaver, men ved at provenyet i kroner er gått inn på ordinær foliokonto og brukt, har det ikke virket til sanering av pengevesenet. I første omgang har altså Norges Bank stilt norske kroner til Statens disposisjon, og dermed utvides pengemengden, men disse beløp trekkes så inn fra omsetningen i norske kroner etter hvert som Norges Bank selger valutaen. Det endelige resultat av lånets virkning på pengemengden blir null. Staten burde ha satt de kroner den mottok av Norges Bank for sine valutalån på sperret konto. Følgen for Staten ville blitt at dens disponible folio i Norges Bank var blitt mindre enn den har vært, og at Staten hadde måttet oppta lån på det norske pengemarked til dekning av sine behov. Det ville ha vært den riktige finanspolitikk, hvis en mente å hjelpe til med å sanere pengevesenet. Slik som det er gått nu, er det eneste salg av valuta som har virket til kontraksjon av pengemengden Norges Banks salg av sine gamle beholdninger av gull og valuta. Dertil kommer Norges Banks valutalån i U. S. A. og nu i siste år Marshallhjelpen. Det er Marshallhjelpens valuta som vil kunne få virkning på pengesiden via valutaen i de år som kommer. Hvilken kontraktiv virkning disse lån og gaver vil få, beror på de andre faktorer som virker på pengevesenet.

Jeg har hittil bare festet meg ved de muligheter til utvidelse av den aktive pengemengde som ligger i at Norges Banks kreditorer trekker på sine konti. Et annet spørsmål er bankenes utlånspolitikk og den rolle den spiller for pengesiden i vår økonomi, ikke bare ved at de aktiviserer sine reserver i Norges Bank, men også ved at det skapes nye innskudd gjennom utlånsvirksomhet og at det derved dannes nytt grunnlag for utvidelse av kreditten.

I det siste har søkelyset vært rettet mot bankenes utlån, og jeg vil derfor se noe nærmere på bankregnskapene. Jeg tar mitt utgangspunkt i bankstatistikkens tall og behandler banksystemet som en enhet. Summen av aksje- og sparebankenes utlån var ved utgangen av 1939 3 554 mill. kr. Ved utgangen av 1945 var den 3 404 mill. kr., altså noen kontraksjon. I løpet av 1946 passerer førkrignivået, og ved utgangen av 1946 var utlånene nådd opp i 4 349 mill. kr., ved utgangen av 1947 til 5 815 og i november 1948 til 6 640 mill. kr. I november 1948 var utlånene 86,8% høyere enn før krigen, engrosprisindeksen 81,4% høyere.

Før jeg går over til å dømme om denne utlånsøkning, er det nødvendig å dele opp utlånene i 3 poster: alminnelige utlån, pantelån og verdipapirer. Gjør vi dette finner vi at det var store forskjvninger mellom disse tre postene



i krigsårene. De alminnelige utlån — som omfatter den vesentlige del av utlånene til næringsdrivende — var ved krigens slutt sunket til halvparten av hva de var i 1939. Pantelånene var sunket til 88% av hva de var i 1939, mens verdipapirporteføljen var steget med 93%.

Dette gir oss et bilde av krigstidens finansiering av virksomheten her hjemme. Næringsvirksomheten finansieres via tyskernes uttak av Norges Bank, Staten låner via bankene dels til dekning av sine utgifter, dels til avbetaling på okkupasjonskontoen. Før krigen fordelte utlånene seg med 52% på alminnelige utlån, 22% på pantobligasjoner og 26% på verdipapirer. Ved krigens slutt var tallene 28%, 20% og 52%. Verdipapirer og alminnelige utlån hadde m. a. o. byttet plass. Det sier seg selv at når krigen var slutt og den sivile virksomhet igjen var kommet i gang, kunne den krigsbetonte fordeling av utlånene ikke vare ved. Vi får derfor også en relativt langt sterkere stigning i de alminnelige utlån enn i pantelån og andre former for lån. Men sett på bakgrunn av tiden før krigen viser de alminnelige utlån opp til nu mindre stigning enn andre utlansformer. De alminnelige utlån lå i november 1948 46% over 1939, pantelånene 68% og verdipapirene 185%, og utlånene fordelte seg i nov. 1948 med: 41% på alminnelige utlån, 20% på pantobligasjoner og 39% på verdipapirer, altså fremdeles en fordeling av lånene som skiller seg sterkt fra førkrigens. I de siste to år har alminnelige utlån vokset sterkt, med noe over 70%, men veksten i verdipapirporteføljen er heller ikke liten, noe over 40%.

Den utlansstigning som har funnet sted i de siste årene må selvsagt ha virket på bankenes likviditet. Et grovt uttrykk for likviditeten gir bankenes kassebeholdning, deres folioinnskudd i Norges Bank, og deres beholdning av statsveksler. Det er den reserve de trekker på når de skal imøtekomme etterspørselen etter utlån. Bankenes utlånsevne på et bestemt tidspunkt kan måles ved summen av de utlån de har pluss deres reserve. Setter vi nu reservene i prosent av det jeg har tatt som et uttrykk for deres utlånsevne, får vi at reservene i 1939 var 2,9%, i desember 1945: 59%, i 1946: 48%, i 1947: 35% og i november 1948: 30%. Dette viser at reserveprosenten er sunket sterkt siden 1945, men også at den ennå er abnormt høy.

Vi kan nu spørre oss, har bankene kunnet finansiere sine økte utlån bare ved å trekke på reservene? Holder vi oss til tallene i bankstatistikken, finner vi, at mens utlånene siden 1945 er steget med 3,2 milliarder kr., en reservene gått ned med 1,2 milliarder kr. Differansen, 2 milliarder, har de altså ikke kunnet finansiere ved å trekke på reservene. Det som har gitt bankene evne til å finansiere resten er vesentlig de økte innskudd. Innskuddene i bankene steg fra 2,9 milliarder i 1939 til 6,8 i 1945 og ytterligere til 8,6 milliarder kr. i 1948. En kan altså si at av de nye utlån på i alt 3,2 milliarder kr., er 1,2 milliarder finansiert ved å trekke på reservene og 1,8 ved hjelp av innskuddsstigning. Dette er selvsagt ikke ment å skulle gi et uttømmende eller helt korrekt bilde av det som er skjedd, men hvor det gjelder å illustrere viktige hovedtrekk ved utviklingen, må en slik forenklet framstilling være tillatt. Den viser iallfall at innskuddsstigningen ved siden av de store likvider gir muligheter for ganske sterk utvidelse av bankenes kreditt. De oppgaver jeg har trukket fram, tjener til å kaste lys over den faktiske utvikling.

Et annet og meget viktigere spørsmål er det om bankene ved sin utlanspolitikk har bidradd til å øke det press på vår økonomi som kommer

fra pengesiden, og hermed mener jeg ikke bare det press som gjør seg gjeldende via konsumentene, men også og kanskje fortrinnsvis det press som gjør seg gjeldende på investeringssiden. Først mener jeg det er riktig å nevne at så vidt jeg vet har bankene gjennom sin utlånsvirksomhet ikke støttet spekulasjon i noen form. Minnene fra fortiden er for levende til det. Deres utlån er stort sett gått til finansiering av husbygging, ordinær næringsvirksomhet, men også til Staten og andre offentlige og halvoffentlige institusjoner.

Et annet spørsmål er det om alle disse enkelte utlån har vært i samsvar med den plan som er lagt for gjenreisningen og utbyggingen av landet. Skal vi dømme om dette, må vi først sette oss inn i den enkelte banks stilling. Banken står overfor den enkelte låntaker, og banken må som sådan først og fremst se på låntakerens kredittverdighet. Ellers fyller den ikke sin oppgave. Ingen økonomisk virksomhet — den være seg drevet av Stat eller private — kan se bort fra at virksomheten skal lønne seg direkte eller indirekte. Det er stor misforståelse å tro at virksomheter drevet av Staten i det lange løp kan bygge på noe annet prinsipp. Men det er klart, at når den enkelte bank — og det gjelder først og fremst småbankene — står overfor den enkelte kredittverdige låntaker, har den ikke evnen til å dømme om det han vil gå i gang med er samfunnsnyttig eller ei. Tenk Dem i en liten bygd hvor sparebanken blir spurt om lån til en mann som vil starte et lite verksted for fabrikasjon av kasser til radioapparater, av møbler, av leketøy, eller til reparasjon av biler og andre ting. Han kan dokumentere at avsetningen er sikret, han har hus for virksomheten, han har maskinene — ofte gamle maskiner — og vet at han kan skaffe materialene. Han har anbefaling fra herredsstyrets medlemmer, virksomheten vil være til hjelp for bygda og mannen er en bra kar med framdrift i seg. Kan så banken si nei fordi man mener at de ting som produseres ikke er samfunnsmessig nødvendige? Eller kan den si nei til kommunen som vil låne til nytt kommunelokale eller bygg som kan tjene velferdsformål og som den har fått bevilget byggematerialer til, selv om det kanskje ville vært riktigere at materialene gikk til mer nødvendige formål? Det er slik virkeligheten fortøner seg. Vi må heller ikke se bort fra at det ikke alltid er lett for bankene å si nei til utvidelse av sin verdipapirportefølje. De er ofte i en tvangssituasjon og må ta verdipapirene, selv om de vet de ikke kan få dem avsatt til publikum.

Slik tar det seg ut fra bankenes side. Vi må alltid prøve å forstå før vi kritiserer. En annen sak er det at det under den knapphetssituasjon som råder både på folk og materialer, ikke burde settes i gang foretak — det være seg til produksjon eller velferd — som tar folk og materialer bort fra den investering som er mest nødvendig under gjenreisningsperioden. Så langt bankene kan bør de også ha dette for øye, og det var det synspunkt som lå til grunn for Norges Banks brev til bankene av 6. januar 1949. Jeg mener å kunne si at bankene etter de konferanser jeg har hatt med dem vil gjøre det de kan for å la dette synspunkt veie i sin utlånspolitikk.

Og det er vel og bra, men det løser ikke vårt pengeproblem, for innerst inne er bankenes overlikviditet et spørsmål om samfunnets overlikviditet. Det er den som først og fremst preger bankene, det er den som preger Statens og kommunenes budsjetter, og det er den en må søke å eliminere. Det er dette Paris-rapportens ord gjelder der det tales om fare

for inflasjon via investeringen, om kravet til budsjettbalanse, om kravet på at investering i næringslivet må gå foran investering til velferdsformål. Det gjelder, for å bruke et meget forslitt og misbrukt ord — å sanere pengevesenet. Det er nemlig en meget viktig del av selve stabiliseringslinjen, og det er først og fremst en statsoppgave.

Når jeg sier dette vet jeg at jeg blir misforstått og med en gang beskyldt for at her har Norges Bank tatt opp sin deflasjonspolitik. En må gjerne si det, men da er det mot bedre vitende. Jeg har alltid ment, og også gitt uttrykk for at deflasjonsperioden etter forrige krig, den være villet eller ikke, var en meget stor ulykke. Jeg prøvde som formann i valutakommisjonen av 1925 å få stanset deflasjonen, at det ikke lyktes er en annen sak. Men jeg har også gjennomlevd en inflasjonsperiode og sett de ulykker den bragte med seg, og selv om den undertrykte inflasjon vi har under en regulert økonomi ikke virker slik som inflasjonen under forrige krig, bidrar den til at vårt produksjonsliv ikke blir så effektivt og så rasjonelt som det kunne være. Jeg ber de som taler om deflasjonsfare se på hvilke dimensjoner vi har å regne med i vårt pengevesen og hvilke muligheter det ligger i utvidelse av den aktive pengemasse gjennom ensidige transaksjoner fra Staten og publikum.

Skulle det utrolige hende at den aktive pengemengde blir så liten at den virker til deflasjon er det meget lett å utvide den både via Statens budsjett og Norges Bank. En nasjonalbanks oppgave — riktig forstått — er alltid å holde en pengemasse som er avpasset etter samfunnets behov. Noen ganger er det nødvendig at kredittutvidelse gir virksomheten en stimulans, andre ganger kan det være påkrevd å bremse. Norges Bank har i dag ingen evne til å være et instrument for samfunnet eller Staten på dette område, men under et sanert pengevesen skulle den kunne bli et instrument som koordinert med Statens budsjettpolitikk skulle kunne bringe balanse og bidra til at den stabiliseringslinje som er fulgt etter krigen, skulle kunne holdes og ikke stadig være utsatt for sprengningstendenser som hittil.

Jeg sa at det å bringe balanse på pengesiden er en statsoppgave. Det finnes ingen enkelt kongevei som fører fram til sanering, men en av veiene — og den mest effektive — er inndragning av midler via valuta og via skatter, og avskrivning av de midler som kommer inn på okkupasjonskontoen, slik som det alt er gjort med en del av gavemidlene fra Marshallhjelpen etter amerikanernes forslag.

Jeg nevner okkupasjonskontoen med vilje, og vel vitende om at jeg rører ved bylden. Så mye usans det har vært skrevet om denne konto skal en lete lenge etter. Kontoen som konto betraktet er ikke annet enn den viktigste aktivapost i Norges Banks regnskap, en aktivapost som det ikke står noen skyldner bak. Fra Norges Banks side er det viktigste å få denne post i formell orden, for hverken banken, Staten eller landet er tjent med at bankens regnskap gir uttrykk for at en står overfor en insolvent institusjon. Men okkupasjonskontoen er reelt noe ganske annet. For banken er den uttrykk for at banken er lammet i sin evne til å ha noen innvirkning på landets pengevesen. For landet er den et uttrykk for at vårt pengevesen er overlikvid, at vi med andre ord har en latent inflasjonsfare å kjempe med. De penger som er gått ut av okkupasjonskontoen er i dag eid av den norske Stat, av norske kommuner og av norske borgere, og representerer krav på våre realøkonomiske goder. Det er den viktigste side av okkupasjonskontoen.



Det har vært skrevet et sted at det er noen som tenker på å trekke inn hele eller en vesentlig del av det beløp som står på okkupasjonskontoen, kr. 7,9 milliarder. Det er med respekt noe sludder og må være sagt mot bedre vitende.

Det det er spørsmål om er å skrive av så mye at vi iallfall etter hvert kan komme bort fra det overlikvide pengevesen vi har. Hvor mye en skal ta beror på forholdene. En må alltid være varsom så en ikke kommer i nærheten av deflasjonsspiralen.

Det har vært sagt at en behøver ikke minske okkupasjonskontoen, en kan nøye seg med å binde penger i Norges Bank. Selvsagt er bindingen, så lenge den varer, like effektiv som avskrivning. Men enhver binding er midlertidig, og det vil alltid komme opp behov som det realøkonomisk ikke er forsvarlig å tilfredsstille, men som blir presset fram fordi en kan frigjøre bundne konti til skade for realøkonomien. En behøver heller ikke slike konti for å føre en budsjettpolitikk som går ut på utvidelse når de kontraktive krefter begynner å gjøre seg gjeldende, og sammentrekning når konjunktorene setter inn, en budsjettpolitikk som i dag lanseres som ny, men som ble dosert ved Oslo Universitet i mine unge dager, men som jeg ennu har til gode å se bli fulgt.

Jeg skal ikke hefte meg mer ved pengesiden i vår økonomi. Spørsmålet vil forhåpentlig bli tatt til behandling i løpet av dette år.

Jeg har hittil bare talt om to sider av vår økonomi, valutabalansen og pengevesenet, men det er de andre sider av vår økonomi som er de grunnleggende, og som de spørsmål jeg har berørt dels er et uttrykk for, dels virker på.

Det grunnleggende er som det så ofte har vært sagt at landets produksjon av varer og tjenester stiger. Til belysning av dette foreligger det et stort tallmateriale i nasjonalbudsjettet som det er ganske umulig å komme nærmere inn på i detalj i denne framstilling. Dette tallmateriale viser at resultatet av virksomheten i 1948 ble betydelig bedre enn en gikk ut fra ved forrige årsskifte. I nasjonalbudsjettet for 1948 var det regnet med nedgang i nasjonalproduktet. Resultatet er en stigning. Men da regnet en med langt mindre import enn den vi har hatt. Høsten 1947 kalkulerte man med en Marshallhjelp på 34 mill. dollar. En fikk 84. Til det kom at vi hadde et helt enestående rikt sildefiske og en usedvanlig stor jordbruksavling. Etter det indekstall som finnes i nasjonalbudsjettet for 1949 skulle produksjonsutviklingen i de siste år kunne beskrives ved tallene 1939: 100, 1945: 77, 1946: 98, 1947: 108 og 1948: 114. Dvs. at stigningen fra år til år skulle ha vært: 28% i 1946, 10% i 1947 og 5,5% i 1948, et resultat som ikke er dårlig. Samtidig med denne stigning har vår befolkning vokset, men litt mindre enn produksjonen. Som det er sagt i nasjonalbudsjettet, kan en ikke trekke noen vidtgående slutninger av dette. En sammenstilling av tallene for den absolutte produksjonsutvikling og den samlede befolkningsvekst kan ikke gi noe svar på om befolkningens behov blir bedre tilfredsstilt. Det avhenger av produksjonens art og befolkningens alderssammensetning. Heller ikke gir det tallmateriale som er framlagt, grunnlag for en sikker dom om produksjonsresultatet regnet pr. arbeidstime er steget. De beregninger en kan gjøre på grunnlag av indekstall for produksjon og sysselsetting er meget usikre og gir resultater som er så usannsynlige at jeg iallfall ikke tør trekke noen slutninger på grunnlag av dem. Det eneste en kan konstatere er at produksjonsresultatet

var større i 1948 enn i 1947. Men først en inngående analyse av dette produksjonsresultat vil vise hva det betyr. For det er ikke nok å vite hvor mye av resultatet skyldes de enkelte næringsgrener. Først når en vet hvilke forskjellige materielle goder og tjenester det er produsert, har en et grunnlag for å felle en dom over produksjonsresultatet. Da ville det nok vise seg at en stigning i produksjonen ikke er det samme som en tilsvarende stigning i forsyningen av varer.

Likevel må en si at produksjonen av varer har steget sterkt i de senere år. Hvor ligger så svakheten i vår økonomi? Det har jo gang på gang vært sagt at det avgjørende er å bringe produksjonen opp. Så stiger den og likevel står vi overfor en alvorligere svikt i vår betalingsbalanse enn noen gang. Det er nok mange som vil si at den ligger i vår alt for store import. Det er galt. Importvolumet er det ikke noe å si på. Det som er svakheten er at vår evne til eksport er meget mindre enn den var før krigen, og at skipsfartsinntekten er liten.

Indekstallet for vår eksportindustri gir på et vis et uttrykk for svikten i vår eksportevne. Tar vi for oss produksjonstallene for de forskjellige eksportindustrier, finner vi bare unntaksvis tall som ligger over førkrignivået, selv om produksjonen gradvis har steget. Forhåpentlig vil den etter hvert igjen passere dette nivået. Men det er ikke bare eksportindustriens produksjonstall som gir uttrykk for at vår evne til eksport er nedsatt. Vår eksport av malmer har f. eks. sviktet — helt bortsett fra jernmalmen hvor produksjonen ble lammet av krigen. Det samme er tilfelle med eksporten av mange varer som hver for seg ikke betydde så mye, men som tilsammen bidro til å balansere vår utenriksøkonomi. Årsaken til dette er dels mindre produksjon, dels økt forbruk her hjemme, dels at markedet ute har sviktet.

På alle disse områder er det mye å gjøre, men en må være klar over at en står ikke overfor de samme markeder som før krigen. Det forlanges, som det ble sagt i rapporten fra Paris, en tilpassing i form, kvalitet og ikke minst i pris. Vi vet alle at arbeidet for hva en kan kalle en eksportoffensiv er i gang, og at mye av vår investering tar sikte på å legge grunnlaget for økt eksport. Men det vil ta tid, og krever et intenst slit, for det blir ikke like lett å selge ute som det er å selge på et innenlandsk marked hvor både varemangel og kjøpeevne er stor.

Vår hjemmeindustri har ikke hatt avsetningsvansker å stri med. Derfor er også produksjonsvolumet meget høyere enn før krigen. Men det er stor forskjell mellom de enkelte industrigrener. Det er en viss skjevhet i utviklingen som en må merke seg. Denne skjevhet henger for en ikke liten del sammen med endringer i etterspørselsstrukturen, endringer som kan være av varig art. I enkelte tilfelle er disse forskyvninger åpenbart forbigående, og det kan være fare for at det vil vise seg at investeringer i slike industrier i sin tid vil være tapt. Det er derfor ikke bare et gunstig tegn at alle hjemmeindustrier utvikler seg så raskt.

Utviklingen av vår produksjon illustrert ved et indekstall er én ting, men det gir ikke innblikk i vår samlede realøkonomi. Vi må vite mer om hvilke formål de varer og tjenester tilfredsstiller, som en har å rå seg med. I nasjonalbudsjettet har vi en oppstilling over vare- og tjenestestrømmen og hvor mye av den gikk til eksport, til investering og til forbruk. I 1948 viste det seg at 26,6 % gikk til eksport, 13,5 % til investering og 59,9 % til forbruk.

Disse fordelingsstall viser at eksportdelen var noe større og investeringsdelen noe mindre enn i 1947, mens forbruksdelen så å si var uendret.

Som jeg pekte på i fjor, viste en sammenligning med verditallene fra før krigen, at investeringsdelen var gått sterkt opp og forbruksdelen ned, mens volumtallene ga uttrykk for en ennå sterkere stigning av investeringsdelen og en sterk nedgang av eksportdelen. Noe vesentlig annet bilde gir heller ikke volumtallene for 1948. Fremdeles er eksportsvikten stor og investeringsdelen ligger langt høyere enn før krigen. Ser vi dette i sammenheng med at 33 % av vår nettotilgang av varer og tjenester består av import, mot 26 % før krigen, gir disse tallene uttrykk for det press vi har på vår økonomi, et press som blant annet viser seg i det underskudd på vår betalingsbalanse som jeg har pekt på ovenfor.

Både eksportdelen og importdelen er selvsagt påvirket av investeringsdelen som nødvendigvis må bli usedvanlig høy under en oppbyggingsperiode. I nasjonalbudsjettet er investeringene satt i forhold til netto-budsjett-tallene, det vil si den del av varer og tjenester som vi har til disposisjon innen landet når kapitalslitet er dekket. Denne nettoinvesteringsrate var i 1947: 24 og i 1948: 20. Om disse rater sies det at de er ekstraordinært høye. En har også beregnet en sparekvote som gir uttrykk for hvor stor del av utbyggingen av landet det er som skjer ved hjelp av egne ressurser. Denne var i 1947: 8,9 og i 1948: 10,8. Dette viser at når vi har kunnet holde en så høy investeringsrate, så skyldes det den store tilførsel av utenlandsk kapital gjennom lån og gaver. Uten den ville investeringsraten måtte være sunket til det halve, eller sparekvoten vokset til det dobbelte. Da dette neppe lar seg gjøre blir følgen at den sterke investering vi har i dag bare kan holdes gående så lenge kapitalstrømmen utenfra fortsetter. Dette forhold vil først kunne bli endret når resultatet av investeringen i form av varer øker nasjonalproduktet så sterkt at vår egen kapitalskapende evne gjør ekstraordinær kapitaltilførsel utenfra overflødig. Men det tar tid, og derfor blir det noen kritiske år når vi ikke lenger kan regne med ekstraordinært tilskudd av utenlandsk kapital.

Når vi står overfor en slik situasjon, er det bare to ting vi selv kan gjøre for å komme over den, og det er å arbeide og spare. Vel er det så at sparing i økonomien både har en positiv og en negativ side. Under en investering som ligger på grensen av det et samfunn kan makte, blir de positive sider de dominerende.

At sparingen er nødvendig har vi ikke følt så sterkt i Norge og en av grunnene til det er at vårt pengemarked er overlikvid. I et slikt pengemarked vil nemlig ikke pengene i og for seg sette grense for investeringene. Den kvasikapital som er skapt under krigen, gir folk inntrykk av at kapitalen er til stede, idet de identifiserer pengekapital med realkapital. De behøver med andre ord ikke se seg om etter nye pengesparinger. Og dog vil naturligvis en høy investeringsrate også i et slikt pengemarked ha innflytelse på forbruket så at forbrukerne ikke kan få tilfredsstilt sine behov selv om deres pengeinntekt skulle gi dem grunnlag for det. Men er pengemarkedet overlikvid og den nominelle kjøpekraft i form av penger stor, så vil det være vanskelig å bringe forbruket ned til et nivå som er i samsvar med investeringsdelen. På denne måten får vi en mangel på balanse mellom forbruk og investering. Skulle sparekvoten være helt reell, så måtte den gi seg uttrykk i at folk ga avkall på å bruke sin inntekt helt ut til å



tilfredsstille sine øyeblikkelige behov, og dette vil igjen si at konsumstandarden ikke ville kunne stige i takt med nasjonalinntekten.

Ser vi på forholdene her hjemme så er det ikke tvil om at dette også har vært tilfelle det siste året, og dette har føltes som et press. Det er lett å forstå at en blir utålmodig over å måtte savne mange ting hele 4 år etter at krigen er sluttet. Men er vi gått inn for både å bygge opp vårt produksjonsapparat og for å utvide det, så må vi ta konsekvensen av det, selv om det kan være delte meninger om hvordan det arbeid vi står oppe i, er lagt an og om mangt og mye ellers i vår økonomiske og sosiale politikk.

Jeg ser at en i nasjonalbudsjettet for 1949 ikke har turdet forsøke på å finne et eksakt uttrykk for hvordan konsumstandarden ligger an i Norge i dag. Dette er vel også riktig. At den er noe lavere enn før krigen hvis man måler den etter forbruket av varer, er vel utvilsomt. Men på den annen side er forbruket av tjenester steget. Det er ganske naturlig, for kan en ikke med sin inntekt kjøpe de varer en vil, så bruker en pengene sine til reiser, til kinobesøk og liknende. Men dette betyr igjen at en prøver å opprettholde sitt samlede forbruk ved å kjøpe uproduktive tjenester. Derigjennom bidrar man til å trekke produksjonskrefter bort fra investeringene, eller om man vil si det på en annen måte: Spareraten blir ikke så høy som den kunne ha vært. Det er en sammenheng mellom denne forskyving i forbruket, mellom det press på våre realgoder og vår arbeidskraft som skyldes de store investeringer, og vårt overlikvide pengemarked.

Jeg begynte i dag med å tale om Paris-rapporten. Her sies det: Det gis ingen annen løsning på problemene enn å øke produktiviteten. Jeg slutter etter å ha behandlet balanseproblemer i vår egen økonomi: løsningen ligger i intenst arbeid og sparing. Slik som Paris-rapportens råd til Europa er formet, sier den det samme.

Er det ikke dette vi som folk har lært og måttet lære om og om igjen? Enhver som har gjort seg kjent med landets historie, vil vite det. De vitner om det alle heimene ute ved kysten, inne i landet og oppover dalene, enten det er i sør, nord, øst eller vest.

Et slikt arbeid er lettere i dag enn det var, for vi kan høste fruktene av tidligere slekters slit og så har vi så mange flere hjelpemidler nu enn før.

Likevel vil det som jeg sa i 1945, stilles store krav til oss alle i de årene som kommer. Men det er gjennom slit og arbeid, ofte under den grå hverdag, at vi skal vise at vi mente noe med det den gang vi kjempet for at landet skulle bli vårt igjen.